

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

ISSN 2306-6814

9 772306 681405

Науково-практичний журнал

№18 вересень 2023

Головний редактор:

Ємельянов В.М.,
доктор наук з державного управління,
професор, заслужений діяч науки
і техніки України

Заступники головного редактора:

Антонова Л.В.,
кандидат економічних наук, доктор наук
з державного управління, професор
Нора Г.А.,
доктор економічних наук, професор

Відповідальні секретарі:

Штиршов О.М., кандидат наук з
державного управління, доцент
Тимофеев С.П., кандидат наук з
державного управління, доцент
Кучеренко Г.Б.

Члени редакційної колегії:

Abbas Mardani, Ph.D. in Philosophy Management (USA)
Бартош Гордецки, доктор політичних наук, професор факультету журналістики й політичних наук Університету імені Адама Міцкевича (м. Познань, Польща)
Беглиця В. П., кандидат економічних наук, доктор наук з державного управління, професор
Гармідер А. Д., доктор економічних наук, доцент
Гнат'єва Т. М., кандидат економічних наук, доцент
Гришова І. Ю., доктор економічних наук
Дацій О. І., доктор економічних наук
Денисенко М. П., доктор економічних наук, професор
Козловський С. В., доктор економічних наук, професор
Кравчук А. О., кандидат економічних наук, доцент
Кушнір С. О., кандидат економічних наук, професор
Лазарева О. В., доктор економічних наук, професор
Ніколюк О. В., доктор економічних наук, професор
Плеханов Д. О., кандидат економічних наук, доктор наук з державного управління, професор
Резнікова Н. В., доктор економічних наук, професор
Сазонець І. А., доктор економічних наук, професор
Сазонець О. М., доктор економічних наук, професор
Сорока С. В., доктор наук з державного управління, професор
Стоян О. Ю., кандидат економічних наук, доктор наук з державного управління, доцент
Тарасова Т. О., доктор економічних наук, професор
Чвортко Л. А., кандидат економічних наук, доцент
Яременко Л. М., к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування
Ярошевська О. В., доктор економічних наук, професор

ІНВЕСТИЦІЇ:

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 18 вересень 2023 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.
Виходить 2 рази на місяць

Журнал включено до переліку наукових фахових
видань України з питань

ЕКОНОМІКИ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Категорія «Б»

(Наказ Міністерства освіти і науки України від
02.07.2020 № 886)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

— Index Copernicus (IC);
— SIS;
— Google Scholar.

Свідоцтво КВ № 23727-13567ПП від 17.12.2018 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 458-10-73
(050) 382-06-63

E-mail: economy_2008@ukr.net
www.nayka.com.ua
www.investplan.com.ua

Засновники:

*Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"*

Передрукування дозволяється лише за згодою
редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть
автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів
публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе
відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою 14.09.23 р.
Підписано до друку 14.09.23 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 44.2.

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення № 1409/2.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

© ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД, 2023

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 18 вересень 2023 р.

У НОМЕРІ:

Економічна наука

Качула С. В.

Фінансування вищої освіти: сучасні тенденції та перспективи 7

Денисенко М. П., Приймак В. І., Байда Б. Ф.

Стратегічний менеджмент організацій в умовах змін 13

Карп В. С., Резнікова Н. В., Іващенко О. А.

Імперативізація ідей сталого розвитку в зеленому маркетингу: міжнародний бізнес в координатах етичного споживання і справедливої торгівлі 18

Павлов Р. А., Павлова Т. С., Гринько Т. В.

Обґрунтування моделей стохастичного хаосу для підвищення ефективності інвестиційних стратегій на міжнародних фондових ринках 26

Пишк Б. І., Грудзевич У. Я.

Зміни у фінансовій поведінці домогосподарств в умовах розвитку цифрової економіки 34

Дропа Я. Б., Петик М. І.

Перспективи використання ендавментів у якості інструменту фінансування закладів вищої освіти в Україні 42

Рибчук А. В., Пантюк Ю. М., Титар В. В.

Транспортний комплекс національної економіки як динамічна система 48

Гамалій В. Ф., Тарасюк А. М.

Автоматизовані робочі місця в аграрних підприємствах 53

Маслак О. І., Глазунова О. О., Гришко Н. Є., Талочер В. А., Титаренко І. О.

Формування культури бізнесу в умовах забезпечення безкризового функціонування суб'єктів господарювання 60

Гуцаленко А. В., Никитенко Ю. М.

Вагомість інвентаризації в обліковому процесі та забезпеченні достовірності інформації 65

Юркевич О. М.

Структурний аналіз портфелів пенсійних фондів європейських країн 72

Лабенко О. М., Біляк Ю. В., Олійник Л. А.

Стимулювання інвестиційної діяльності як складова державного регулювання рибного господарства України 78

Добрянський О. І.

Джерела фінансування антикризової моделі інтегрованої системи економічної безпеки в умовах воєнного стану 83

Круп'як І. Й., Круп'як Л. Б.

Концептуалізація фінансової спроможності сталого економічного розвитку держави 88

Матфунчик Д. М.

Фінансово-інвестиційне забезпечення інноваційної трансформації економіки регіонів України в контексті глобальних інформаційно-технологічних трендів 94

Письменна О. Б., Мірошниченко І. В.

Уранодобувна галузь: перспективи в умовах воєнного стану 103

Тимощук О. О.

Туризм як фактор економічного зростання країн середземноморського регіону 111

Кувік В. М.

Організаційно-економічні аспекти управління розвитком підприємництва 116

Кудь А. А.

Правові та технологічні умови для законного обігу токенизованих активів у сучасних приватних і державних публічних інформаційних платформах 121

Дяденко М. С., Шаповалова А. П.

Практика корпоративно-соціальної відповідальності в угодах концесії 131

С. В. Качула,
д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2540-862X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.18.7

ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

S. Kachula,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Dnipro State Agrarian and Economic University

FINANCING OF HIGHER EDUCATION: CURRENT TRENDS AND PROSPECTS

У статті досліджено сучасний стан фінансування закладів вищої освіти та окреслені напрями його удосконалення. Виокремлені та охарактеризовані найбільш поширені моделі фінансування вищої освіти в країнах Європейського Союзу та Україні. Фінансування вищої освіти в країнах Європейського Союзу може значно відрізнятись, оскільки кожна проводить власну освітню політику та відповідно використовує різні механізми фінансування. Модель фінансування вищої освіти в Україні в основному передбачає поєднання державного фінансування, плати за навчання юридичними/фізичними особами та інших джерел. Вибір моделі фінансування має надавати пріоритет рівному доступу до вищої освіти, якості освіти та довгостроковій стабільності, беручи до уваги унікальні потреби та виклики відповідної країни. Загальні перспективи фінансування вищої освіти великою мірою залежать від конкретної країни та її політичного, економічного, соціокультурного контексту.

The article examines the current state of funding of higher education institutions and outlines directions for its improvement. The indirect influence of the Bologna process on the management of universities' financial resources in order to adapt to changes in the educational environment is considered. The most common models of financing higher education in the countries of the European Union and Ukraine are highlighted and characterized. The financing of higher education in the countries of the European Union can differ significantly, as each has its own educational policy and accordingly uses different financing mechanisms. The financing model of higher education in Ukraine mainly involves a combination of state funding, tuition fees by legal entities/individuals, and other sources. The data on the structure of expenditures of the consolidated budget of Ukraine on education confirm the trend of increasing budget allocations for education (excluding data for 2022), but the share of expenditures of the consolidated budget of Ukraine on higher education in GDP remains low and will decrease from 2021 — all this served as an impetus for the search for alternative sources of funding for higher education and the creation of a new model of financial support for the educational process. Given that the share of budget funding in the total expenditures of the consolidated budget of Ukraine will not increase, educational institutions use various channels of attracting extra-budgetary funding sources to solve the problem of lack of budget funds. Since finances in the field of education have certain specificities, higher education institutions can only apply a mixed model of financial support, which includes a number of legally permitted financial sources. The prospects for financing higher education can depend on many factors, including the political situation, the economic state of the country, demographic trends and others. General prospects depend to a large extent on

a specific country and its political, economic, socio-cultural context. It is important to ensure the availability of higher education, maintaining the high quality of education and promoting the development of innovative financing methods. The choice of funding model should prioritize equal access to higher education, quality of education and long-term sustainability, taking into account the unique needs and challenges of the country concerned.

Ключові слова: вища освіта, бюджет, заклади вищої освіти, джерела фінансування, бюджетне фінансування, приватне фінансування, програмно-цільовий метод фінансування.

Key words: higher education, budget, institutions of higher education, sources of financing, budget financing, private financing, program-target method of financing.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Останніми роками у світі стрімко змінюються умови функціонування закладів вищої освіти (ЗВО) внаслідок загострення фінансових та інших ризиків впродовж тривалого періоду широкомасштабної пандемії. В Україні фінансування галузі освіти загалом та ЗВО зокрема ускладнюється обставинами, зумовленими широкомасштабною війною у пандемічному та постпандемічному періодах та переорієнтацією пріоритетів бюджетних видатків в умовах воєнного стану. Зазначене актуалізує дослідження сучасного стану фінансування ЗВО та його перспектив.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика фінансування вищої освіти за різних фінансово-економічних умов висвітлюється у працях відомих вітчизняних вчених: Й. Бескида [4], Т. Боголіб [1], Д. Грішнєвої [3], Д. Загірняка [5], І. Каленюк [6], та ін. Дослідження щодо фінансування вищої освіти як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються належать зарубіжним вченим: Говарду Р. Боуену [10], Роберту Б. Арчібальду і Давиду Г. Фельдману [16], Вільяму Ф. Массі і Андреа К. Вілгеру [14], та ін. Фінансування вищої освіти є складною та багатогранною темою, тому незважаючи на ґрунтовні дослідження проблем фінансування вищої освіти, питання оптимізації фінансового забезпечення вищої освіти в Україні залишається гострим і потребує подальшого розгляду у аспекті оцінки розвитку системи фінансування вищої школи.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає в визначенні сучасних тенденцій фінансування вищої освіти та окреслення напрямів удосконалення фінансового забезпечення ЗВО.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вища освіта є двигуном інновацій, економічного зростання та соціального прогресу. Для більшості здо-

бувачів вищої освіти, які мають досвід успішного навчання в ЗВО, доступ до високоякісної післядипломної освіти залишається найважливішою інвестицією, яку вони можуть зробити. Університети витрачають певну суму на кожного студента на надання освітніх послуг. Зміни в цій вартості є найважливішою рушійною силою навчання протягом тривалого періоду часу.

Болонська декларація, підписана в 1999 році, започаткувала Болонський процес, метою якого було створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) з більшою сумісністю та співпрацею між європейськими країнами у сфері вищої освіти. Хоча основна увага Болонського процесу була зосереджена на академічних реформах, таких як запровадження системи трьох циклів ступенів (ступені бакалавра, магістра та доктора) та використання Європейської системи трансферу і накопичення кредитів (ECTS), він опосередковано вплинув на фінансовий менеджмент в університетах. У рамках Болонського процесу університети часто ставали більш підзвітними щодо виконання національних і міжнародних стандартів, а також — більш прозорими у аспекті управління фінансами, оскільки мали суворо звітувати про свою діяльність та результати. Вплив Болонського процесу на управління фінансами університетів відрізнявся як у межах кожної країни, так кожного ЗВО. Конкретні фінансові наслідки залежали від рівня готовності окремих закладів, існуючих моделей фінансування та ступеня прийняття у певній країні Болонські реформи [1].

Загалом, незважаючи на те, що Болонська декларація в першу чергу зосереджена на академічних реформах, її вплив на європейський стандарт вищої освіти опосередковано призвів до фінансових коригувань і змін у способах управління університетами своїми ресурсами для адаптації до мінливого освітнього середовища.

Фінансування вищої освіти в країнах Європейського Союзу (ЄС) може значно відрізнятися від однієї країни до іншої, оскільки кожна із них має власну освітню політику та механізми фінансування. Серед найбільш поширених джерел фінансування вищої освіти в країнах ЄС виокремлюють такі [9; 10; 11; 14]:

1) Державне фінансування: у багатьох країнах ЄС ЗВО отримують значну частину фінансування від уряду. Це фінансування може покрити широкий діапазон

витрат, включаючи зарплати викладачів, підтримку інфраструктури та академічні програми. Деякі країни мають більш централізовану та державно фінансовану систему вищої освіти, тоді як інші можуть мати поєднання державних і приватних закладів та відповідно джерел фінансування. Наприклад, в Німеччині введена безкоштовна освіта для бакалаврів та магістрів в багатьох ЗВО.

2) Плата за навчання студентів: плата за програми вищої освіти є ще одним джерелом фінансування в ЄС. Проте існують значні відмінності для різних суб'єктів освітнього процесу. У деяких країнах плата за навчання для місцевих студентів низька або взагалі відсутня, тоді як в інших стягується плата від помірної до високої. Так, у багатьох країнах ЄС плата за навчання для іноземних студентів зазвичай вища, ніж для місцевих студентів. Наприклад, у Швеції були введені платежі для студентів із-за кордону, але для студентів із ЄС навчання залишаються безкоштовними (на освітніх рівнях бакалавра і магістра), а в Великій Британії навпаки, введені максимальні платежі для британських студентів.

3) Дослідницькі гранти та контракти: практичні всі університети в ЄС займаються дослідницькою діяльністю, відтак, можуть отримати фінансування через конкурсні дослідницькі гранти та контракти. Це фінансування може надходити як з державних, так і з приватних джерел, включаючи державні установи, галузеві партнерства та міжнародні організації.

4) Студентські позики та фінансова допомога: деякі країни ЄС пропонують програми фінансової допомоги та студентські позики, щоб допомогти студентам покрити витрати на вищу освіту. Ці програми можуть надавати позики на вигідних умовах, стипендії чи гранти на основі фінансових потреб або академічних заслуг. Так, наприклад, в Ірландії були проведені реформи щодо доступності фінансової підтримки для студентів.

5) Приватне фінансування: у деяких країнах ЄС існують приватні університети та коледжі, які можуть покладатися на плату за навчання, пожертви випускників і благодійників та інші приватні джерела фінансування. Приватні університети часто мають більшу автономію у встановленні плати за навчання та вибору моделі фінансування.

6) Програми Європейського Союзу: ЄС забезпечує фінансування вищої освіти та досліджень через різні програми, такі як Horizon Europe, Erasmus+ та Європейські структурні та інвестиційні фонди. Ці програми підтримують наукове співробітництво, мобільність студентів та розвиток освітньої інфраструктури.

7) Фінансування регіональних та місцевих органів влади: на додаток до державного фінансування, деякі регіони та муніципалітети в країнах ЄС можуть брати участь у фінансуванні ЗВО, розташованих у межах їхньої юрисдикції.

8) Пожертви та фонди: деякі ЗВО в ЄС можуть отримати вигоду від пожертвувань і благодійних фондів, які надають фінансову підтримку для виплати стипендій і реалізації дослідницьких проектів.

Зміни у фінансуванні ЗВО в країнах ЄС можуть бути пов'язані з бюджетними обмеженнями, змінами уря-

дових політик, потребами ринку праці та іншими факторами. Так, в Іспанії були впроваджені обмеження на видачу стипендій та інших форм фінансування для студентів; Греція зазнала скорочення фінансування вищої освіти через фінансову кризу. Крім того, політика та програми ЄС можуть впливати на фінансування вищої освіти в певному регіоні. Отже, форми фінансування вищої освіти в ЄС різноманітні і можуть змінюватися залежно від національної політики та політики на рівні ЄС.

Модель фінансування вищої освіти в Україні в основному передбачає поєднання державного фінансування, плати за навчання та інших джерел. Українські ЗВО отримують державне фінансування для покриття різноманітних операційних та освітніх витрат. Це фінансування призначене для підтримки основних функцій університетів, включаючи зарплати викладачів, підтримку інфраструктури та академічні програми.

В Україні існують як державні, так і приватні ЗВО. Державні університети отримують державне фінансування, яке останніми роками має тенденцію до скорочення, відтак змушені все ширше вводити плату за навчання, що не робить освіту доступнішою для ширшого кола студентів. З іншого боку, приватні університети більше покладаються на плату за навчання як джерело доходу. Крім того, українські університети мають право брати участь у конкурсі на дослідницькі гранти та проекти, що фінансуються як вітчизняними, так і міжнародними організаціями, зокрема державними установами, неурядовими організаціями та європейськими дослідницькими програмами. Ці гранти можуть підтримувати дослідницьку діяльність та розвиток інфраструктури [13].

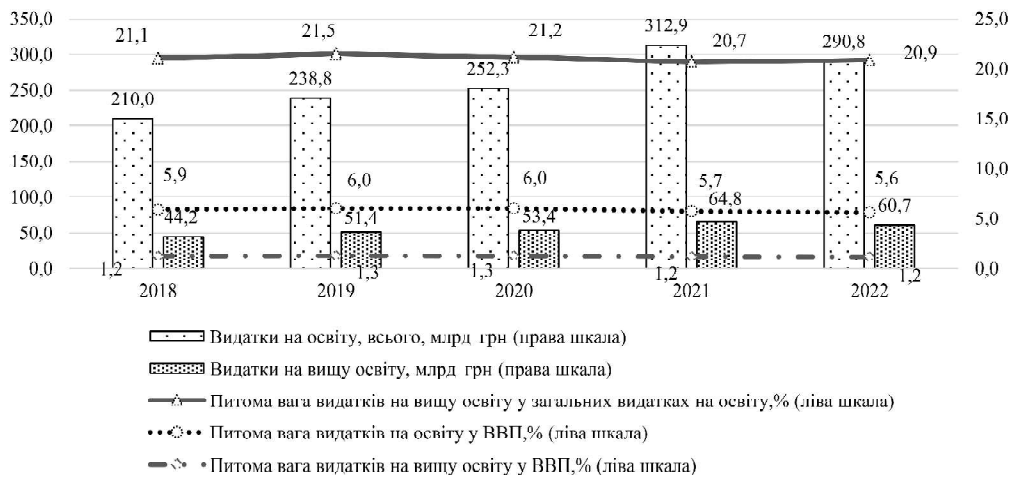
Так же як і в країнах Євросоюзу, студентам в Україні доступні різні програми фінансової допомоги, зокрема стипендії, гранти та позики. Ці програми спрямовані на підтримку студентів, які стикаються з фінансовими перешкодами для отримання вищої освіти. Стипендії можуть ґрунтуватися на академічних заслугах, фінансових потребах або інших критеріях.

В рамках Болонського процесу Україна співпрацює з Європейським Союзом у різноманітних освітніх та дослідницьких ініціативах. Програми ЄС, (наприклад Erasmus+) можуть забезпечувати фінансування студентської мобільності, обміну викладачами та спільних дослідницьких проектів.

Важливо відзначити, що українська система вищої освіти переживає реформи, спрямовані на підвищення якості освіти, приведення у відповідність з європейськими стандартами та вирішення проблем, пов'язаних з корупцією та прозорістю. Ці реформи впливають на фінансування та управління вищими навчальними закладами в країні.

Стан фінансування вищої освіти за рахунок зведеного бюджету України (ЗБУ) в 2018 — 2022 рр. наведено на рис. 1.

Дані структури видатків ЗБУ на освіту підтверджують тенденцію зростання бюджетних асигнувань на освіту (виключення складає 2022 р.), але частка видатків в ВВП залишається низькою та починаючи з 2021 р. зменшується. З 2018 по 2021 рр. видатки на вищу освіту ста-

Рис. 1. Фінансування вищої освіти за рахунок Зведеного бюджету України в 2018 – 2022 рр.

Джерело: узагальнено за даними [15].

більшо зростали, в 2021 р. видатки зросли, в порівнянні з 2018 р., майже в 1,5 рази. Хоча в 2021 р. частка видатків на вищу освіту і в загальних видатках на освіту, і у ВВП зменшилось на 0,5% та 0,1% відповідно.

В 2022 р. відбулося зменшення фінансування вищої освіти, що пов'язано з повномасштабною збройною агресією росії проти України, коли в першу чергу фінансується обороноздатність країни. "Фінансування сфери вищої освіти з державного бюджету після початку повномасштабної збройної агресії було секвестровано. Обсяг фінансування за окремими бюджетними програмами, головним розпорядником яких є Міністерство освіти і науки України, було зменшено на 10%. Зокрема, за бюджетною програмою 2201160 "Підготовка кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики" обсяг фінансування було зменшено на 2,107 млрд грн" [2].

Взагалі за період 2018—2022 рр. планові показники фінансування вищої освіти за рахунок зведеного бюджету не були виконані жодного разу. Так, в 2018—2019 рр. виконання планових показників становило 89,18%, в 2020 р. — 89,3%, в 2021 р. — 91,49%, в 2022 р. — 87,15%. Станом на 1 серпня 2023 р. планові показники фінансування вищої освіти за рахунок ЗБУ виконані лише на 51,94%.

Зниження бюджетного фінансування послужило поштовхом до пошуку альтернативних джерел доходів до вищої школи та формування нової моделі фінансового забезпечення освітнього процесу.

Враховуючи, що частка бюджетного фінансування у загальних видатках ЗБУ не збільшиться, освітні установи знайшли вирішення проблеми нестачі бюджетних коштів, залучаючи фінансові потоки з позабюджетних джерел фінансування. Оскільки фінанси у сфері освіти мають свою специфіку, то університети мають змогу застосувати лише змішану модель фінансового забезпечення, яка включає множину законодавчо дозволених до використання джерел фінансової діяльності.

Питання фінансового забезпечення вищої системи в Україні стоїть досить гостро. Забезпечити ефективність використання бюджетних котів ЗВО можна за допомогою програмно-цільового методу. Фінансування вищої освіти за рахунок програмно-цільового мето-

ду (ПЦМ) — це підхід до алокації коштів, при якому ресурси надаються на конкретні програми чи проекти, зазвичай заздалегідь визначені відповідними установами чи органами влади. При фінансуванні вищої освіти за рахунок ПЦМ Уряд, Міністерство освіти України або інші відповідні органи визначають пріоритетні програми та цілі вищої освіти. Це може включати розробку стратегій розвитку, планування потреб у фахівцях, визначення галузей досліджень, які потребують підтримки тощо. На основі визначених програм та цілей складається бюджет, в якому визначаються обсяги фінансування для кожної програми чи проекту. Кошти розподіляються між ЗВО, дослідницькими проектами та іншими компонентами системи вищої освіти відповідно до визначених пріоритетів та планування. Впродовж року або періодично проводиться моніторинг використання коштів та досягнення цілей. Якщо необхідно, ресурси можуть бути перерозподілені (у межах чинного законодавства). ЗВО повинні представляти звіти про використання фінансування та результати, досягнуті в рамках програм/проектів. Після завершення фінансового року або іншого періоду (який вказано в програмі) проводиться оцінка досягнутих результатів та ефективності використання коштів. На основі цієї оцінки можуть прийматися рішення про подальше фінансування чи коригування програм та цілей.

ПЦМ фінансування дозволяє забезпечити більшу прозорість та контроль над використанням грошей у сфері вищої освіти, а також спрямовує ресурси на підтримку конкретних пріоритетних напрямків та цілей у галузі освіти і досліджень [12].

Взагалі, визначення "найкращої" моделі фінансування вищої освіти є складним і залежним від контексту питанням, на яке немає однозначної відповіді. Вибір моделі фінансування повинен узгоджуватися з освітніми цілями країни, економічними обставинами та суспільними цінностями. У різних країнах використовуються різні моделі фінансування, кожна з яких має свої переваги та недоліки (рис. 2).

За всіх моделей фінансування ЗВО використовуються бюджетні та позабюджетні джерела фінансування. Водночас, внутрішній зміст, джерела, умови, принципи формування та розподілу мають кардинальну від-

мінність. Перша та друга модель характерна для початку проведення перетворень та періоду переходу на Болонську систему; вони формувалися в умовах проведення експериментів та проб, тому не відображають підсумки впровадження нового підходу до менеджменту вищої школи з позиції гармонійного поєднання навчального, наукового, організаційного потенціалу ЗВО та преференцій з боку держави компаніям, що беруть участь у його розвитку [5; 6].

Вирішення проблеми збільшення бюджету ЗВО призвело до залучення різних позабюджетних джерел фінансування освітнього процесу. Третя модель — модель формування фінансових потоків, які надходять з різних джерел — виконує функцію системного фінансового забезпечення діяльності ЗВО і включає бюджетні асигнування, надходження від діяльності, що приносить дохід, фінансовий результат минулих періодів, інші інвестиції та надходження. Технології формування змішаних джерел фінансування ЗВО залежать не тільки від розміру бюджетного фінансування та позабюджетних надходжень, але, як і у будь-якій відкритій господарській структурі, від різних зовнішніх та внутрішніх умов та факторів впливу.

Перспективи фінансування ЗВО можуть залежати від багатьох факторів, включаючи політичну ситуацію, економічний стан країни, демографічні тенденції та загальний підхід до освіти в суспільстві. Це і фінансова підтримка вищої освіти через бюджетні асигнування (перспективи цього методу фінансування можуть залежати від бюджетних пріоритетів уряду і внутрішньополітичних факторів); надання стипендій та грантів для підтримки студентів; укладання угод з приватними компаніями і фондами для отримання фінансової підтримки, особливо в галузях, які мають велику цінність для бізнесу (наприклад, інформаційні технології або інженерія); збільшення плати за навчання для студентів, щоб збільшити доходи вищих навчальних закладів (проте ця стратегія може створити бар'єри для доступу для менш забезпечених студентів); розвиток міжнародного партнерства і отримання фінансової підтримки через міжнародні гранти і програми обміну; впровадження інноваційних фінансових моделей, таких як інвестиції в освіту з подальшими виплатами від випускників (Income Share Agreements) або використання блокчейн-технологій для відстеження фінансування.

Загальні перспективи великою мірою залежить від конкретної країни та її політичного, економічного й соціокультурного контексту. Важливо забезпечити доступність вищої освіти, зберігаючи високу якість навчання і сприяючи розвитку інноваційних методів фінансування.

Державне фінансування	
<i>переваги</i>	<i>недоліки</i>
забезпечує рівний доступ до вищої освіти незалежно від матеріального становища студентів. Зменшує тягар студентської заборгованості. Заохочує вищий рівень зарахування	накладає значний фінансовий тягар на Уряду. Може призвести до обмеження можливостей установ. Може не повністю покривати витрати на якісну освіту
Приватне фінансування	
<i>переваги</i>	<i>недоліки</i>
забезпечує автономію та фінансову стійкість університетів. Заохочує конкуренцію та інновації. Дозволяє диференціювати плату за навчання	може призвести до високої плати за навчання та студентської заборгованості. Може призвести до нерівності в доступі. Якість і підзвітність необхідно ретельно контролювати
Змішане фінансування	
<i>переваги</i>	<i>недоліки</i>
поєднує елементи багатьох моделей фінансування, щоб збалансувати доступ, якість і сталість. Може адаптуватися до мінливих економічних і соціальних умов	вимагає ретельного проектування та управління. Складність може бути проблемою в реалізації

Рис. 2. Переваги та недоліки фінансування вищої освіти в залежності від моделі фінансування

Джерело: складено автором на основі [3; 4; 7; 8].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

"Найкраща" модель фінансування залежить від конкретних обставин країни, зокрема її економічної спроможності, освітніх цілей, політичного ландшафту та суспільних цінностей. Багато країн поєднують елементи різних моделей фінансування, щоб знайти баланс між доступністю вищої освіти, якістю навчання та фінансовою стійкістю. Крім того, ефективність будь-якої моделі фінансування залежить від того, наскільки добре вона впроваджується, контролюється та адаптується до мінливих обставин. Стійка тенденція скорочення бюджетного фінансування ЗВО зумовила появу нових ідей щодо створення методів формування та управління фінансовими ресурсами вищої школи, орієнтуючись на змішану модель фінансового забезпечення, що дозволить компенсувати нестачу бюджетних асигнувань та конвертувати знання на затребуваний ринковий продукт. Зрештою, вибір моделі фінансування має надавати пріоритет рівному доступу до вищої освіти, якості освіти та довгостроковій стабільності, беручи до уваги унікальні потреби та виклики відповідної країни. Громадський діалог і політичні дебати відіграють вирішальну роль у формуванні моделей фінансування вищої освіти, які відповідають цілям і цінностям суспільства, що є перспективою подальших досліджень.

Література:

1. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період. Київ: Міленіум, 2006. 506 с.
2. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
3. Грішнова О.А. Проблеми фінансування освіти в перехідній економіці України. Вісник ВДУ ім. Лесі Українки. 2003. С. 135—149.
4. Бескид Й. Фінансовий механізм вищої школи в умовах ринку. Фінанси України. 2003. № 2. С. 103—107.

5. Загірняк Д. М., Кратт О. А., Загірняк М. В. Результативність державного фінансування вищої освіти. Економічний вісник університету. 2020. Вип. 47. С. 155—164.
  6. Каленюк І. С. Напрями трансформації механізмів фінансування освіти в сучасному світі. Демографія та соціальна економіка. 2017. № 1. С. 24—36.
  7. Качула С. В. Державна фінансова політика соціального розвитку: монографія; Київ: КНТЕУ, 2019. 423 с.
  8. Качула С. В., Заруцька О. П. Бюджетне фінансування вищої освіти та охорони здоров'я — домінуюча умова реалізації політики розвитку людського потенціалу. Ефективна економіка. 2021. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9274> DOI: 10.32702/2307-2105-2021.9.15
  9. Моспан Н. В. Тенденції розвитку механізмів фінансування вищої освіти в Європейському Союзі. Народна освіта. 2015. Вип. № 1(25). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2644.
  10. Bowen Howard R. The Costs of Higher Education: How Much Do Colleges and Universities Spend per Student and How Much Should They Spend? San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1980. 312 p.
  11. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. Public and Municipal Finance. 2023. № 12 (1). С. 1—11. doi:10.21511/pmf.12(1).2023.01
  12. Lysiak L., Kachula S., Hrabchuk O., Ziuzin V. Development of corporative social responsibility and financing of social programs: regional aspect. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2021. Vol. XVII (1). Pp. 73—82. Available at: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110115/papers/A_17.pdf
  13. Lysiak L., Kachula S., Zarutskaya H., Hrabchuk O., Petrova Y. Diversification of sources of financing higher education: the experience of reform in European countries. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research — Magnanimitas. 12/01-XXV. 2022. PP. 143—147. <http://www.magnanimitas.cz/12-01-xxv>
  14. Massy William F., Wilger Andrea K. Productivity in Postsecondary Education: A New Approach. Educational Evaluation and Policy Analysis. 1992. № 14. pp. 361—376.
  15. Open Budget: Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення 08.09.2023).
  16. Robert B. Archibald, David H. Feldman. Explaining Increases in Higher Education Costs. The Journal of Higher Education. 2008. Vol. 79. № 3. pp. 268—295.
- References:
1. Boholib, T.M. (2006), Finansove zabezpechennia rozvytku vyschoi osvity i nauky v transformatsijnij period [Financial support for the development of higher education and science in the transformation period], Milenium, Kyiv, Ukraine.
  2. Nikolaiev, Ye., Rii, H. and Shemelynets, I. (2023), Vyscha osvita v Ukraini: zminy cherez vijnu: analychnyj zvit [Higher education in Ukraine: changes due to the war: an analytical report], Kyiv University named after Borys Grinchenko, Kyiv, Ukraine.
  3. Hrishnova, O.A. (2003), "Problems of financing education in the transition economy of Ukraine", Visnyk VDU im. Lesi Ukrainky, pp. 135—149.
  4. Beskyd, Y. (2003), "The financial mechanism of higher education in market conditions", Finansy Ukrainy, vol. 2, pp. 103—107.
  5. Zahirniak, D. M., Kratt, O. A. and Zahirniak, M. V. (2020), "Effectiveness of state financing of higher education", Ekonomichnyj visnyk universytetu, vol. 47, pp. 155—164.
  6. Kaleniuk, I. S. (2017), "Directions of transformation of education financing mechanisms in the modern world", Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika, vol. 1, pp. 24—36.
  7. Kachula, S.V. (2019), Derzhavna finansova polityka sotsial'noho rozvytku [State financial policy of social development], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
  8. Kachula, S.V. and Zarutskaya, O. P. (2021), "Budgetary financing of higher education and health care is a dominant condition for the implementation of the human potential development policy", Efektyvna ekonomika, vol. 9, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9274> (Accessed 08 September 2023). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.9.15
  9. Mospan, N. V. (2015), "Trends in the development of higher education financing mechanisms in the European Union", Narodna osvita, vol. № 1(25), available at: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2644 (Accessed 08 September 2023).
  10. Bowen, Howard R. (1980), The Costs of Higher Education: How Much Do Colleges and Universities Spend per Student and How Much Should They Spend?, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, USA.
  11. Chugunov, I., Makohon, V., Titarchuk, M. and Krykun, T. (2023), "The budget policy of Ukraine under martial law", Public and Municipal Finance, vol. 12 (1), pp. 1—11. doi:10.21511/pmf.12(1).2023.01
  12. Lysiak, L., Kachula, S., Hrabchuk O. and Ziuzin, V. (2021), "Development of corporative social responsibility and financing of social programs: regional aspect", AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research, vol. XVII (1), pp. 73—82. available at: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110115/papers/A_17.pdf (Accessed 08 September 2023).
  13. Lysiak, L., Kachula, S., Zarutskaya, H., Hrabchuk, O. and Petrova, Y. (2022), "Diversification of sources of financing higher education: the experience of reform in European countries", AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research — Magnanimitas, vol. 12/01-XXV, pp. 143—147, available at: <http://www.magnanimitas.cz/12-01-xxv> (Accessed 08 September 2023).
  14. Massy, W. F. and Wilger, A. K. (1992), "Productivity in Postsecondary Education: A New Approach", Educational Evaluation and Policy Analysis, vol. 14, pp. 361—376.
  15. Open Budget: State budget web portal for citizens, (2023), available at: <https://openbudget.gov.ua/> (accessed 08 September 2023).
  16. Archibald, R. B. and Feldman, D. H. (2008), "Explaining Increases in Higher Education Costs," The Journal of Higher Education, vol. 79 (3), pp. 268—295. *Стаття надійшла до редакції 10.09.2023 р.*